

A ZÖLD LÉGY ÉS A SÁRGA MÓKUS

Mikszáth Kálmán novelláját színpadra alkalmazta László Tibor

Szereplők: Gál János
Kriska, a felesége
Birli doktor
A kastély úrnője
Mátyásné, kerítő
A tiszteletes úr
A jegyző
Nagy Pali, kocsis
Az Isten
Az ősök: apa
 anya

A színen egy lóca, ráterítve egy szörme vagy suba. Itt ül, terpeszkedik nagy nyugalomban, hosszú szárú tajtékipából füstöt eregetve Gál János módos gazda. Mögötte a falon két nagy képkeret. Az egyikben az Istent látjuk, a másíkról az ősök, Gál János szüleinek portréja néz le ránk.

1. jelenet

Kriska perdül a színre. Új, ünneplő rakott szoknyájában pörög Gál előtt.

Kriska - Hogy tetszik?
Gál - Most mi?
Kriska - A szoknya, amit hozott.
Gál - Rajtad szebb, mint a vásárban volt.
Kriska - Hát tesszen is, ha már a magáé! Ha már áldozott rá.
Gál - Nem áldozat az. Tellik, hát legyen.
Kriska - Istennek hála, megvan mindenünk.
Gál - Istennek hála? Talán inkább nekem jár a hála. Hiszen amid van, amink van, az az enyém. Azt én szereztem, nem mástól kaptam. Azt én mondom magaménak, és mondom jó szívvel a tiédnek is. Megadom neked amit kívánsz, de az Istentől legfeljebb áldást remélhetsz. No, eridj dolgodra!

Kriska kimegy, Gál pipázik, az Isten megszólal a képen.

Isten - Micsoda istenkáromlás ez?! Felfuvalkodott semmi népség. Mert mik vagytok? Semmik se vagytok. Itt van Gál János, akivel a szolgabíró is kezét fog, akit Gál bácsinak szólítanak a falubeli kis konteszkék, mert gazdag, és mert ő a legtöbb köztetek. De énnekem mindegy az. Én azért leütöm Gál Jánost. Éspedig csak úgy szörmentében ütöm le, mint mikor a kalászból kipereg egy szem egy legyintésre. Nem küldök elletne éhes farkast, aki megegye, se nem döntök le erős tölgyet, amelyik agyonüsse. Elég leszel neki te is, kis legyecské. Szállj, szállj, és csípd meg ökegyelmét!

Gál fölszisszen, és odacsap a kezére, ahol megcsípte valami.

2. jelenet

Gál ül, és pipázik. Kriska jön be a kastély úrnőjével.

Kriska - A nagyságos asszony van itt. Már a kastélyban is beszélük, hogy ken-det megcsípte egy bolond-légy.
Úrnő - Ilyet se hallottunk még, hogy Gál uram beteg legyen.
Gál - Talán nem is vagyok.
Úrnő - Mi a gond?
Gál - Legfeljebb, hogy nehezen fogom bal kézzel a pipát.
Kriska - Fogja a jobbal!
Gál - Ki látott már olyan össze-visszaságot? Ballal kell tartani, jobbal tömni meg gyújtani. Nem fordítva.
Úrnő - Ne komolytalankodjanak már! Az egészség nem tréfa. Doktor kell ide.

- Gál - Azért az túlzás.
 Úrnő - Pedig ez magától nem gyógyul meg, csak romlik. Akkor meg mire várunk?
 Gál - Jó, hadd menjen el a kocsi a léta kilógusért.
 Úrnő - Ugyan már! Kirurgust a cselédnéphez hívnak, nem Gál uramhoz. Sürgönyzök én a fővárosba Birli professzorért.
 Kriska - Majd pont az fog idejönni.
 Úrnő - Jönni fog, ha én hívom. Háromszáz forintért jön ugyan, de az legalább érti a mesterségét.
 Gál - Bolondság. Végre is az a parányi légy nem tehetett bennem háromszáz forint ára kárt.
 Úrnő - Inkább én fizetem ki a háromszázat, de akkor is elhívom.
 Gál - De már azt nem engedem. Inkább én toldom meg egy ötvenessel.

3. jelenet

Jön Kriska a doktorral.

- Kriska - Maga a pesti doktor? Isten hozta. No, jöjjön csak be, mert már olyan paradét csap az uram, mintha veszett kutya harapta volna meg, nem egy haszontalan légy.

A doktor az úrnőhöz siet, kezét csókol, sutyorognak. Gál magához inti Kriskát.

- Gál - Ez lenne a doktor? Ez a semmi ember? Nem ér az egész ember öt garast. Hogy fizessenek én ennek háromszázat?

Az úrnő kimegy, a doktor a beteghez.

- Birli - No, mi a baj, öreg? Hallom, hogy valami légy csípte meg.
 Gál - Az hát. Egy légy.
 Birli - Miféle légy volt az?
 Gál - Hát egy zöld légy.
 Kriska - No, csak kérdezze ki alaposan, ha már itt van, nekem a pitvarban van dolgom, kilenc kenyérem a kemencében.
 Birli - Menjen csak, néni.
 Kriska - Néni?! Volnánk pedig olyan fiatalok, mint az úr. Úgy látszik nem jól lát azon a két ablakon, amit a szemén hord. (kimegy)
 Birli - Na mutassa a kezét. Fáj-e nagyon?
 Gál - Meglehetősen.
 Birli - Baj van, nagy baj. Ez hullalégy volt.
 Gál - Az lehetett. Azt az egyet mindjárt láttam, hogy nem a mi legyeink famíliájából való.
 Birli - Nem jól értett meg, bátyám. Azt mondom, hogy olyan légy volt, amelyik előbb egy holttesten lakmározott.
 Gál - Az a szentségtörő, pákosztos féreg!
 Birli - Ezer szerencse, hogy nem késtem el, mert most még segíthetünk, de holnap már későn lett volna. Holnapra már meghalt volna kend.
 Gál - De sürgős.
 Birli - A vérmérgezés gyorsan megy. Így is sietnünk kell. Itt nincs egyéb hát-

ra, gazd'uram, erősítse meg kend a szívét, le kell vágni a beteg karját.
Gál - Az én karomat?
Birli - Bizony a magáét. Annak meg kell lenni.

Gál nem szól, a pipával van elfoglalva.

Birli - De lássa, hiszen fájni sem fog. Elaltatom, mire fölébred, vége a bajnak, meg van mentve. Így viszont holnap ilyenkorra meghal, mert a vérmérgezés fölmegegy a szívéig. Az Isten se mentheti meg.
Gál - Hagyjon békét!

4. jelenet

Elöl, a sarokban pusmog Kriska a doktorral.

Kriska - Na, mi baja az öregnek?
Birli - Hát biz az rosszul van. Azért hívtam félre, hogy magát kérjem, beszélje rá a férjét...
Kriska - Mire?
Birli - Hogy engedje a karját levágni.
Kriska - Szent Isten! A karját? Meg kell történnie?
Birli - Meg, mindenáron. Minden perc veszedelem. Vérmérgezés van jelen. Ha a karja el nem távolíttatik azonnal, a halál bekövetkezésének megakadályozása kizártnak tekinthető.
Kriska - Azaz, hogy meghal az uram.
Birli - Holnap menthetetlenül bekövetkezik a haláleset. Nincs más segítség. Jöjjön, beszéljen vele! Vegye rá! Magára hallgatni fog.
Kriska - Ezt ni! Hát olyan asszonyoknak néz engem az úr, aki elég jó lesz egy csonka ember feleségének? Hiszen a szemem égne ki. No, még az kellene! (hátra ront a beteghez) Ne hagyja magát metélni, János! Ne hallgasson a doktorra, János!
Gál - Ne félj, Kriska! Semmi se lesz belőle. Van énnekem eszem, Kriska. Nem fogok én meghalni darabonként.
Birli - Ne legyen kegyetlen, jóasszony! Becsületesemre mondom, meghal holnap ez a szegény ember, ha el nem vágom a karját. Magát is csodálom, Gál uram, olyan okos ember, hallom bíró is volt, és mégse látja a következményeket. Mi az: egy kéz, egy kar? Hányszor látott egészséges, vidám félkarú katonákat. Igaz-e?
Gál - Az igaz. De azok katonák.
Birli - Mást mondok. A háromszáz forintot úgyis meg kell fizetnie, akár vágok, akár nem. Akkor meg kár lenne ellenkeznie. Öt perc az egész operáció, katonadolog. Meg is van fizetve, csak még a beleegyezése kell. Aztán nekem is nagy lelki megnyugvás, hogy egy derék embert mentettem meg, és hogy a háromszáz forintját nem húztam ki semmiért a fiókjából.
Gál - Értem én. Értem a maga gondját. Akkor írjon érte a kezemre valami zsírt.

5. jelenet

Az ősök szólalnak meg a szülők képéről.

- Apa - Jól mondtad, fiam, hogy "hagyjon békét". Ha más nem jut a magyar parasztnak, legalább a békéje maradjon meg. Akkor is ha él, akkor is ha meghal. Meg tudunk mi halni békében, megnyugvással, makacsság, keserűség nélkül. Azt mondja magában a magyar paraszt: „az én sorsom már betelt”, és meghajtja a fejét, és szelíden diktálja tollba a nótárius úrnak a végakarátát. Vagy pedig azt mondja magában: „minek vagyok én itt tovább”, mint ahogy Csépi Marci tette, emlékszel fiam, mikor a baktárságból kikerült. Megkérdezte a feleségétől, van-e még valamijük. Hát volt még egy egész kenyerek, meg a hordó alján egy kis nyers káposztájuk, ezt ette a Marci két napig szakadatlan. Mikor az utolsó falat kenyeret lenyelte, másnap estefelé, lefeküdt a kemence padkára, a csizmáit a feje alá tette, behunyta a szemét, és meghalt.
- Anya - Mivelhogy elhatározta. Mert nem volt itt semmi dolga, semmi keresnivalója többé.
- Apa - Nem rém mielőttünk a kaszás ember, hanem csak afféle kedélyes alak, aki egy kicsit hozzá tartozik a famíliához. Ő vitte el magával a nagyapót is, nagyanyót is „deszkát árulni Földvárra”, a napamasszony kezéből is ő „vette ki a kanalat” örökre. Nem igazságtalan, mert mindenhová elmegy, nem ellenség, mert akit lakaszabol, annak mindnek elveszi minden baját. Azért lett a neve: „Halál koma”, mert csak koma ő, nem valami nagy hatalom, jön-megy a bolondos kaszájával egy felsőbb rendelkezés szerint, és figyelmezteti a jámbor hívő lelkeket barátságos jóakarattal, hogy merre jár, hogy van-e valami szándéka.
Egyszer csak elpattan egy üvegpohár az asztalon, ez már azt jelenti, „készülj”, Halál koma üzent. A legvégén odarepedes a kuvik az ablakhoz. Halál koma üzeni, hogy már jön, hogy már egyik lába itt van, lehet már a papot hívatni. Ha meg pont egy zöld légy volt...
- Anya - Azt az Isten küldte.
- Apa - Az se változtat, hogy az Isten küldte, vagy a Kaszás, hiszen úgyis megbeszéltek azok egymás közt. Nem harcolhatsz ellenük, nem mehatsz panasszal egyiktől a másikhoz. Akkor meg csak szívod a pipát, az úri nép meg hagyjon neked békét!
A halál nem olyan félelmetes itt, mint a tükörből fészülődő úri népség előtt. Ott legfeljebb csak azok fogadják nyájasan, akiktől elvesz valakit. Az olyan, mint mi vagyunk, sokszor örömmel megy az útra, amelyik meg nem örül, legalább egykedvűen teszi.

6. jelenet

Gál János körül az úrnő, a doktor, a tiszteletes, a jegyző és Kriska.

- Gál - Lesz, aminek lennie kell. Ne erőltessék.
- Tiszteletes - Olyan szép az élet. Látni az Isten napját fölkelni reggel, lenyugodni este, belehelni a fák, füvek illatát, érezni, hogy mi is része vagyunk ennek a fönséges pezsgésnek, elevenségnek, melyet Isten keze igazít. Minden egyes nap ajándék az Úrtól. Egyet sem szabad könnyelműen eldobni.

- Kegyelmedet már sok jóval áldotta meg az Isten, itt lenne az ideje visszafizetni valamit. És jót tenni egy kézzel is lehet.
- Úrnő - Kiskorú gyermekei vannak, akiket felnevelni keresztényi kötelessége. Vétek kitérni előle makacssággal, kishitúséggel.
- Jegyző - Úgy ám! Szépen gyűjtött nekik. De mert az első házasságából valók, a vármegye kisémmizheti őket. Szétesik a hatalmas Gál-birtok. Azért gyűjtött, hogy az árvaszék kezére jussanak?
- Gál - Az Isten gondját viseli a gyerekeknek, és ő hatalmasabb, mint a vármegye.
- Jegyző - Azt én ugyan nem tapasztaltam. Lám csak, tiszteletes uram se siet pártját fogni a gazdájának.
- Kriska - Amit mondtam, megmondtam. Nem engedem metélni apjukomat.
- Birli - Legalább hallgasson!
- Kriska - Hogy én hallgassak? Hát még mit nem? Mást nem kíván? Tudja meg az úr, hogy a kakas szemétdombján a tyúk is valami.
- Gál - Ejnye, Kriska! Ne tüzelj, Kriska, ne okoskodj! Eredj le inkább, fiam, a pincébe, és hozz fel egy üveg bort a vendégeknek. Az orvos úr is szomjas lehet. Micsoda illetlenség, hogy még semmivel sem kínáltad meg. Ne haragudj az orvos úrra, Kriska, hisz végre is jót akarna nekem, csak az ő esze szerint.

Kriska kimegy.

- Úrnő - Itt vannak kint a gyerekei. Hadd jöjjenek be egy percre.
- Gál - Ide nem.
- Úrnő - Akkor megmondom én helyettük. Itt sírnak kint, az egyik azt sírja, hogy „Ne halljon meg, édesapám”, a másik, hogy „Engedje leváogatni a kezét apuka”.
- Gál - El is hiszem. Azt hiszik a gézengúzok, hogy egy kézzel nem tudom elkapni a grabancukat, és nem tudom elnászpángolni őket. Pedig tudnám, ha akarnám.

Kriska jön a borral.

- Gál - Melyik hordóból hoztad?
- Kriska - A kétakósból.
- Gál - Jó, de a halotti toromon majd a mellette lévő hordót üttesd, fiam, csapra, mert úgy láttam, mikor feltöltöttem, hogy romlóban van. Azt kell hát a toromon meginni, Kriska.

7. jelenet

- Birli - Van-e itt a faluban valami pletykázó vénasszony?
- Jegyző - Hiszen másforma sincs.
- Birli - De mégis melyik a leghíresebb?
- Jegyző - Sok tökéletes van e nemben, de talán legkülönb Mátyás Lázárné, a „sárga mókus”.
- Birli - Mért hívják sárga mókusnak?
- Jegyző - Mert sárga az arca, mint a kacs lába, de hogy ki és miért ragasztotta rá a mókust, azt már meg nem mondom.

- Birli - Messze lakik innen? Vezessen kérem oda!
 Jegyző - Szívesen. Itt lakik a harmadik szomszédban. Talán házasodna a professzor úr? Mert a sárga mókus híres gügyü. Abból él.
 Birli - Mi az a gügyü?
 Jegyző - Így mondják felénk, aki a házasságokat összeboronálja.
 Birli - Szép mesterség. Éppen ilyenre van szükségem. De előbb megkérem Gálnét, fogasson be.
 Jegyző - Azt szívesen megteszi.

A jegyző kifelé int, bejön a kocsis.

- Jegyző - Vigye a professzor úr csomagját a kocsihoz!
 Birli - Mi a neve, barátom?
 Pali - Az enyim? Nagy Pali.
 Birli - Maga a kocsis.
 Pali - Hát persze.
 Birli - Mondja meg, Nagy Pali, az asszonynak, hogy menni szeretnék, fogasson be. Mi pedig mehetünk.

8. jelenet

- Jegyző - Ez a pesti úr szeretne magával beszélni, Rebék néne.
 Mátyásné - Beszéljen.
 Birli - Majd csak négyszemközt.
 Mátyásné - Akkor ne jöjjön másodmagával, mert nekem is megvan a két szemem.
 Jegyző - Van Rebék nénének talán száz szeme is. De jobb, ha megyek. (kimegy)
 Mátyásné - Látok, amit látok. De sokat eltakar előlem is Moléna királyné köténye. Isten a füvekbe, fákba és az emberi szívekbe rejtette el a nagy titkait, én azokat kiszedegetem, összerakom, és ez az én egész tudásom.
 Birli - Éppen ilyet akarok én is megtudni.
 Mátyásné - Akkor Isten hozta. (székkal kínálja) Mondja, mit akar?
 Birli - Egy-két igaz szóért jöttem. (pénzt ad át)
 Mátyásné - Úgy? Magának nem tisztességes kell, se nem aszalt gyík, hogy az ingkorcába varrja, hanem igaz szó kell. Hát pénzen kell már az igaz szót venni? Jól van, megkapja az igaz szót. Erre a portékára még nem volt eddig vevő. Én csak szerelemre tartottam eddig boltot. De nem tesz semmit, adok én igaz szót is. Mit akar?
 Birli - Mondjuk beleszerettem itt a faluban egy asszonyba, és azt akarnám elérni, hogy ő is szeressen.
 Mátyásné - Az bizony baj. Hogy megszeresse magát? Hiszen úgy néz ki galambom, mint egy madárijesztő. Na, ne! Az igazat akarta, hát az igazat mondom.
 Birli - Jól van, Mátyásné, ez igaz lehet, de szívesen áldoznék ám pénzt, selymet, ékszer, van miből.
 Mátyásné - Végre is minden rózsát le lehet szakítani. Ki lenne az illető nőszemély?
 Birli - Gál Jánosné.
 Mátyásné - Azt nem lehet. Szép asszony, kacér asszony, de mégsem lehet.
 Birli - Hiszen kend mondja, hogy minden rózsza leszakítható.
 Mátyásné - Kivéve, amelyik már a más poharában hervadozik.
 Birli - Ki az a más?

- Mátyásné - A szép kocsis, a Nagy Pali.
 Birli - Tehát szerelem van köztük?
 Mátyásné - Az asszony bizonyosan szereti, mert az én boltomban járt a legény szereleme végett.
 Birli - Mit adott neki?
 Mátyásné - Tavalyi folyókavirágnak összetört porát, hogy az italába vegyítse.
 Birli - Gyanít-e valamit Gál János?
 Mátyásné - Gál János okos ember, de az asszonyi okosság átugorja a férfibölcséséget.

9. jelenet

A háttér sötétben, elöl Kriska és a kocsis várják a visszatérő Birlit.

- Pali - Nem hoz egy kis lángost, szépséges gazdasszonyka?
 Kriska - Eredj, cudar! Süssön neked a Csillag kocsmárosné, mert tudom, hogy megállsz ott itatni.
 Pali - Ha megállok is, csak a szomjas lovaimért teszem.
 Kriska - Ugyan. Te talán nem vagy szomjas?
 Pali - Olyan rossz bora van, mint az ecet.
 Kriska - De mondják, hogy a csókja olyan édes, mint a méz.
 Pali - Nem kóstoltam.
 Kriska - Így görbülj meg?

Érkezik Birli. Kriska lassan, kacéran bontogatja a pruszlikját, és kivesz a kebeléből három összehajtogatott százast.

- Kriska - Tessék a fáradságáért, doktor úr.
 Birli - Jól van, de a maga lelkén szárad, hogy nem érdemeltem meg jobban.
 Kriska - Elbírja azt az én lelkem.
 Birli - Isten neki. Rakassa fel a holmimat a kocsira, addig beszaladok a gazdához.

10. jelenet

Gál fekszik, az orvos érkezéére felül.

- Birli - Búcsúzni jöttem, gazd'uram.
 Gál - Hát elmegy.
 Birli - Nincs itt már semmi dolgom.
 Gál - Az anyjuk odaadta a pénzt?
 Birli - Megkaptam tőle. Jaj, de szép egy asszony!
 Gál - Ugye?
 Birli - Az a gyönyörű szája, mint a piros szamóca.
 Gál - Az ám.
 Birli - De jó lesz kóstolgatni annak a zshivány Palinak.
 Gál - Miféle Palinak? Mit beszél, doktor? Beszéljen!
 Birli - Ostobaság. Semmi közöm hozzá. Az embernek végre is szeme van és esze is. Lát és észrevesz egyet-mást. Megvallom, mindjárt feltűnt, hogy nem engedte a kend karját elvágatni. Kendnek nem tűnt fel? Most már

értem. Hát persze.

Gál egy dühödt mozdulatot tesz, amitől fölajdul.

- Gál - Jaj, a kezem! Ne bosszantson, doktor!
Birli - Egy szót se szólok, bocsánat.
Gál - Milyen Pali? Ki az a Pali?
Birli - Igazán nem tud semmit? A Nagy Paliról van szó, a legényről, aki ma-
guknál szolgál.
Gál - Ostoba voltam. Észre kellett volna vennem. Ez az asszony... Ez a kígyó
asszony! (nehézkösen föláll)
Birli - Ne szidja a menyecskét gazd'uram! Vér van benne, a vére viszi. Fiatal
is, és lehet, hogy még semmi rosszat nem tett, de végre is férj kell neki,
ha kend nem lesz...Kend pedig már nem lesz.

Míg Birli tovább beszél, Gál lassan zsebre dugja ép kezét, és elővesz egy nagy bicskát,
majd kinyitva megmarkolja.

- Gál - Ez az asszony. Ez a kígyó asszony!
Birli - Mi kára van abból kegyelmednek, hogy férjhez megy? Semmi, mert ar-
ról már úgysem tud a sír fenekén. Azzal meg éppen mit törődik, hogy
csinos férjet szemelt ki magának, ezt a hetyke legényt, a Palit. Ne legyen
írigy Gál uram! A Pali nem bolond, hogy bele ne harapjon az almába,
amit felé himbál a szél. És jól teszi az asszony is, ha élni akar. Itt csak
kend a hibás, Gál uram. Mert lássa, jobb volna azt a finom derekat egy
kézzel ölelni, mint sehogy.

Gál lassan mozdul, kezében a késsel, aztán egy hirtelen mozdulattal a doktorhoz fordul,
felé nyújtja a kést.

- Gál - Vágjon az úr!